

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בראשית, תשע"ג
מספר 987

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

גשם משמים אריה ארזי

מה ברא ה' בתחילה – שמים או ארץ? זוהי מחלוקת בין בית הלל לבית שמאי:¹
בית שמאי אומרים: שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ, שנאמר "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א:א). ובית הלל אומרים: ארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים, שנאמר: "אֲלֵה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם" (ב:ד).
בית שמאי מביאים ראיה ממשל ומפסוק: "משל למלך שעשה לו כסא, ומשעשאו עשה איפיפורין שלו, כך אמר הקב"ה: 'הַשָּׁמַיִם כְּסֵאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּם רַגְלָי וְגו' (יש' סו:א)". ובית הלל מביאים ראיה לדבריהם ממשל ומפסוק: "משל למלך שבנה פלטין, משבנה את התחתונים אחר כך בנה את העליונים כך 'בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם". ההבדל ביניהם הוא בשאלה היכן מקומו העיקרי של הקב"ה – בשמים, כביכול מנותק מבני אדם ורק הדום רגליו הוא בארץ, כשיטת בית שמאי, או בארץ, כביכול ה' מעורב עם הבריות, ולעתים עולה לשמים כמו שאדם עולה לעתים לעליית ביתו.
אפשר לנסח את השאלה בדרך רלוונטית עבורנו ולשאול: כשאנו מחפשים את נוכחות השכינה בחיינו – איפה לחפש אותה: בשמים – בעניינים עילאיים של קדושה, או בחיי היום יום שלנו כאן בארץ?

לעניות דעתי, ניתן להביא סיוע וחיזוק לשיטת בית הלל מתופעה שאולי נחשבת אצל חלקנו טריוויאלית: ירידת הגשם שעליה אנו מתפללים בשמחת תורה. התורה אומרת בפרשתנו: "וְכָל שִׁיחַ הַשָּׁדָה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל-עֶשֶׂב הַשָּׁדָה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעֶבֶד אֶת-הָאֲדָמָה" (ב:ה). על פסוק זה אומר רש"י (בעקבות גמ' בחולין):

כי לא המטיר – ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים.
רש"י אומר כאן כי הגשם הוא מתנה מיוחדת שנתן הקב"ה לכל בני האדם המתפללים לירידתו (לא רק לעם ישראל). גם מדרש רבה על פרשה זו אומר: "אלמלא אדם אין ברית כרותה לארץ להמטיר עליה".
הרב גורן ז"ל כתב במאמרו "בריאת העולם וגבורות גשמים":²

ירידת המטר אינה כלולה במערכת חוקי הטבע הכלליים של ששת ימי בראשית. כמו שאומר ר' יוחנן, ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן מפתח של גשמים וכו'. מפתח של לידת האדם ומפתח של תחית המתים. כל אלה נעשים רק בהתערבות מיוחדת של הקב"ה לכן כתוב בפרשה שאחריה (בפרק ב') "כי לא המטיר ה' א-להים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה". הטעם לכך הוא משום שהמפתח של מטר נשאר בידי הקב"ה ולא נמסר לטבע, לכן לא היה כלול במעשה בראשית הראשון, דהיינו בכל פרק א'. רק כאשר שילב הקב"ה את מידת

* אריה ארזי הוא סמנכ"ל לסטודנטים באוניברסיטת בר אילן ומנחה סדנאות בניהול ומנהיגות.

¹ מחלוקת זו מופיעה במספר מקומות בבבלי, כגון: חגיגה יב, במדרש רבה פרשה א, טו, ו ובי"ש בראשית א, ד.

² פורסם באתר כיפה בכתובת: http://www.kipa.co.il/jew/holidays/Simchat_Torah/407.html.

הרחמים למידת הדין, ככתוב בתחילת הפרק (ב:ד): "פְּיֹם עֲשׂוֹת ה' אֶ-לֵהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם". רק אז התאפשרה ירידת המטר.

במדרש רבה כתוב: "אמר רשב"י: ג' דברים שקולים זה כזה, ואלו הן: ארץ, אדם ומטר". והוסיף ר' לוי בלשון המדרש: "ושלושתן משלוש אותיות, ללמדך שאם אין ארץ אין מטר, ואם אין מטר אין ארץ, ואם אין שניהם אין אדם".³ למה הכוונה שקולים זה כזה? זהו מדרש לא פשוט וכמה פירושים נכתבו כדי להסבירו.⁴

לדעתי, מדרש זה מקביל בדיוק לרעיון על שלושת המפתחות החורגים מחוקי הטבע הרגילים ומצריכים התערבות מיוחדת של הקב"ה, כמו שכתוב גם במסכת תענית (ב.): "אמר רבי יוחנן: ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים, ומפתח של חיה, ומפתח של תחית המתים". מטר שבמדרש זהו מפתח של גשמים, אדם – הכוונה ללידתו של אדם, דהיינו מפתח של חיה (יולדת), וארץ – שממנה יקומו שוכני עפר, זהו מפתח של תחיית המתים. המשמעות שלושתם שקולים זה כזה היא שלוש התופעות הללו מתקיימות אך ורק בהשגחתו הפרטית של הקב"ה.

חז"ל ידעו שירידת גשם אינה אירוע טריוויאלי והם אמרו במסכת תענית:

גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה.

גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ.

גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה.

אין גשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עוונותיהם של ישראל.

גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו.

גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות.

גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו.

נמצאנו למדים שכאשר אנו חווים את ירידת הגשם עלינו לזכור שאין זה תהליך אוטומטי בחוקיות קבועה כמו זריחת השמש, למשל, אלא חסד של הקב"ה אתנו, ברואיו. וכאשר נזכור זאת נחוש את נוכחות השכינה כאן למטה על פני האדמה כשיטת בית הלל.

אפשר לנסוע לקברי צדיקים או להסתופף בחצרות אדמו"רים, אפשר להשקיע בתעניות וסיגופים ולחפש את אלוקים בגובהי מרומים, אך אפשר לחוש את נוכחות השכינה דווקא כאן, במדרגה הנמוכה, בגשם המרווה את פני האדמה. ואנו תפילה: "תפתח ארץ ותרעיף שמים. והצליחה נא והושיענו א-ל מְעֻזָּנו".⁵

³ בראשית רבה יג, ג.

⁴ לדוגמא ראו מאמרו של הרב עוזי קלכהיים "ארץ אדם ומטר":

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/shiur.asp?id=3719>

⁵ מתוך ההושענות להושענא רבא.